

RADIKALISERINGSBEGREBET UNDER DEN ANTROPOLOGISKE LUP

Den 4. december 2015 inviterede foredragsgruppen Den Antropologiske Vinkel til deres første temaaften. Med Tina Wilchen Christensen og Christian Suhr som oplægsholdere forsøgte arrangørerne ikke bare at give tilhørerne et indblik i et højreekstremistisk og et salafistisk miljø, men også at åbne muligheden for forståelse af nogle markant anderledes verdenssyn ved at give et antropologisk syn på en højaktuel debat.

af STINE HASLUND JØNSSON

Begrebet radikaliseringsproces er i skrivende stund et særdeles aktuelt emne. TV og radio er fyldt med analyser og debatter, der søger at belyse især det, der er blevet kendt som islamisk radikaliseringsproces, i et forsøg på at forstå, hvordan unge mænd, opvokset i vestlige lande, bliver motiveret til at deltage i voldelige angreb mod de selv samme samfund. Mange af disse udsendelser ender dog med forklaringer, der enten fokuserer på det enkelte individ og de elementer, der gør dette sårbart for radikaliseringsproces, eller hæver debatten til et samfundsmæssigt niveau og diskuterer, hvad der skaber strukturerne

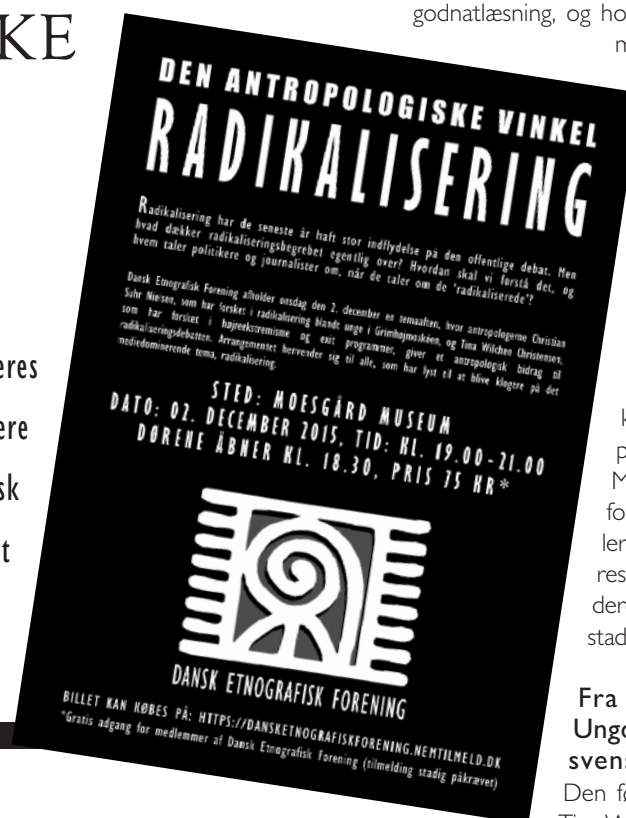
for radikaliseringsprocessen. Ved enten at fokusere på individet og de psykologiske karakteristika eller samfundet og dets strukturer overses et mellemniveau mellem de to: gruppen. Ved ikke at fokusere på den magt en gruppe kan have, samt den store ideologiske og identitetsmæssige påvirkning på medlemmerne, risikeres det, at udsendelserne misforstår, hvad der rent faktisk sker i disse miljøer. To antropologer, der er med til at rejse denne kritik af medierne, er med, da Den Antropologiske Vinkel afholder sin første temaaften med netop radikaliseringsproces som omdrejningspunkt. Den Antropologiske

Vinkel er en del af Dansk Etnografisk Forening og henvender sig til alle med interesse for, hvordan antropologisk forskning kan kaste lys på højaktuelle samfundsemner. Et lys, der fremhæver nuancer, modstemmer og skæve vinkler på ofte forsimplede offentlige debatter. Den første af disse debatter tages op af Tina Wilchen Christensen og Christian Suhr og tager udgangspunkt i feltarbejde fra henholdsvis et højreekstremistisk miljø med informanter, der eksempelvis har fået læst *Mein Kampf* som godnatlæsning, og hos en gruppe unge

mænd, der har været med til at opstarte den Grimhøjmoské, hvorfra danske statsborgere er rejst til Syrien for at kæmpe for det kalifat, Islamisk Stat står i spidsen for. Mere end 150 mennesker er dukket op i auditoriet på det nybyggede Moesgaard Museum for at høre de to talere fortælle om deres arbejde og give deres indspark til den stadige debat.

Fra venstrefløjens Ungdomshus til den svenske højrefløj

Den første på gulvet er Tina Wilchen Christensen, uddannet socialantropolog fra Oslo Universitet og med en ph.d.-afhandling fra Roskilde Universitet, hvor hun nu er ekstern lektor. Det er netop hendes ph.d., et projekt om svensk højreekstremisme og exitstrategier, der er baggrunden for aftenens foredrag. Hendes feltarbejde i et svensk exitprogram for tidligere medlemmer af højreekstremistiske grupper har faktisk sin begyndelse i det tidligere Ungdomshus i København. Her fandt hun ud af, at demonstrationer og andre sociale aktiviteter dels skaber en fælles referenceramme for medlemmerne i den venstreorienterede

gruppe, men at de sociale aktiviteter også har en stor påvirkning på nogle bestemte narrativer, der går igen hos medlemmerne. Wilchen Christensen fortæller om et nyt mandligt medlem, der har hørt historier fra de andre unge om politivold, men som selv tvivler på, at politiet virkelig er så hårdhændede, som historierne fortæller. Da han senere selv deltager i en demonstration, oplever han politiets vold på egen krop. En oplevelse, der ændrer hans forståelse og fortolkning af samtlige narrativer i Ungdomshuset. Wilchen Christensen forklarer, at erfaringer som disse har en overvældende effekt på medlemmerne og med tiden kan være med til at forme både deres forståelsesramme og deres identitet.

Dette projekt leder Wilchen Christensen over Øresund og videre til det svenske af-radikaliseringssprogram EXIT, der hjælper medlemmer af højre-ekstremistiske grupper med at bryde med miljøet. Det forsøger de ved at knytte personerne sammen med en coach, der selv har en fortid i en lignende højreradikal gruppe. Et spørgsmål der fylder medierne, ledsaget af mange forskellige svar, lyder på hvem de radikaliserede er. Kan man tale om en bestemt gruppe, der har størst risiko for at ende i eksempelvis en højreradikal gruppe? Nej, lyder det fra

Wilchen Christensen, det kan man ikke. "De radikaliserede", et begreb hun kun bruger i mangel af bedre ord, er en blandet flok. Det er mennesker, der kommer fra vidt forskellige sociale baggrunde, ender i en vifte af forskellige grupper og har forskellige historier og tidsforløb med sig derfra. Wilchen Christensen har altså ikke kunnet finde frem til nogen radikal prototype - tværtimod. Men hvordan ender disse mennesker i det radikale miljø? Hvordan ser en radikaliseringsproces ud? For at besvare disse spørgsmål inddrager Wilchen Christensen de sociale processer, der har en stor betydning for den ideologiske forandring et individ gennemgår, når det bliver en del af eksempelvis et højre-ekstremistisk miljø. Wilchen Christensen forklarer, at i medierne dominerer en psykosocial forklaring, hvor individets personlige følelser kombineret med en samfundsmæssig marginalisering resulterer i individets personlige søgen efter radikale grupper. Wilchen Christensen og organisationen EXIT er enige om, at det er for simpel en forklaring. EXIT forstår radikalisering som en konsekvens af marginalisering, forskellige gruppemekanismer, en bæren rundt på svære og tunge følelser, mindreværd og en oplevelse af hele tiden at være udenfor, fortæller

Wilchen Christensen. Hun tilføjer, at medierne har det med at fokusere enten på samfundet eller individet som forklaringsmodel, men Wilchen Christensen pointerer, at vi især må fokusere på niveauet midt imellem: på gruppen.

EXIT arbejder også ud fra en forståelse af, at den ekstremistiske tanke opstår via deltagelse i en gruppe, og det er derfor netop deltagelsen, der er institutionens udgangspunkt. Wilchen Christensen tilføjer hertil, at hun også har identificeret en søgen efter eventyr og et fællesskab som vigtige faktorer i 'radikaliseringsprocessen'. Hun forklarer, at indenfor disse grupper lærer medlemmerne bestemte regler og udvikler et særligt syn på verden og mennesker. Verden bliver forstået som værende sort/hvid, så et udsagn som "hvis ikke du er med mig, er du imod mig" giver fuldstændig mening. Vold som en del af den politiske kamp imod disse mennesker, der ikke er med én, anses som værende legitimt. Her findes også en overbevisning om, at vidt forskellige kulturer ikke kan sameksistere, og at et sådant scenarie derfor skal undgås. Det er især den sort/hvide tankegang, der er essentiel. Denne tankegang fungerer som en ramme, hvori bestemte politiske narrativer og italesættelser af begivenhe-

der er med til at forme medlemmernes forståelse og fortolkning af virkeligheden, forklarer hun. Herfra fortolker individerne andre hændelser, mennesker og begivenheder udelukkende ud fra dette ofte unuancerede perspektiv. Denne ideologi, denne ramme, er radikalisering, fortæller Tina Wilchen Christensen. Hun understreger, at den tendens til en psykologisk forklaring, der er gennemgående i den offentlige debat, er for ensidig. Hun påstår ikke, at det individuelle eller det samfundsmæssige niveau, der er dominerende i den offentlige debat, er uden betydning, men påpeger, at niveauet mellem individ og samfund ofte udelades: gruppen. Det er vigtigt at forstå, at højre-ekstremisterne udvikler deres ideologi igennem deres deltagelse i de ekstremistiske bevægelser, hvorigennem de får denne ideologiske forståelsesramme, hvori andre begivenheder og fortællinger sættes ind i og forstås ud fra. Denne forståelsesramme, der farver deres syn på verden i sort og hvid, skabes i gruppen, hvilket dermed gør dette mellemniveau essentielt for en nærmere forståelse af radikaliseringsprocessen. Dette mellemniveau, som Wilchen Christensen understreger betydningen af, skal både ses i sammenhæng med det samfundsmæssige niveau, da de kulturelle,

historiske og samfundsmæssige vilkår er med til at forme de højreekstremistiske grupper, hvor individet med sin fortid og psyke indgår. Wilchen Christensen pointerer altså, at for at få den grundigste forståelse af radikaliseringsprocesserne, er det vigtigt at fokusere på alle tre niveauer, både det individuelle, det sociale samt det samfundsmæssige.

Den ideologi og den forståelsesramme, som læres i de højreekstremistiske grupper er utrolig svære at aflære, men det er, hvad EXIT og de tilknyttede coaches forsøger at hjælpe folk, der vil ud af de ekstremistiske miljøer, med. Coachene, der alle har en fortid indenfor det højreekstremistiske miljø, hjælper med nogle helt praktiske ting som for eksempel styrketræning, men er også rollemodeller, der kan lytte uden at dømmes. Selvom en person er brudt ud af den højreradikale gruppe, han eller hun har været en del af, fylder eftervirkninger meget. Følelsen af meningsløshed, ensomhed, voldelige reaktionsmønstre, besværligheder ved at håndtere stress og konflikter, en opfattelse af samfundsmæssige sammensværgelser, skyld og skam kan nævnes, sammen med det helt praktiske som arbejdsløshed. Det var netop denne af-radikalisering ved hjælp af coaches, som Wilchen Christensens feltarbejde tog udgangspunkt i, men hun påpeger, at det ikke lykkedes udelukkende på

grund af brugen af coaches, der kommer fra det selvsamme højreekstremistiske miljø. Det er kun, når disse personlige erfaringer kobles til professionelle redskaber og praksisser, at de personlige erfaringer kan blive anvendelige for organisationen og de tidligere højreekstremister.

Tina Wilchen Christensen giver os med sit arbejde en mulighed for at lære mere om højreekstremistiske individer og deres baggrundshistorie, men hun giver os også et indblik i problematikkerne ved at forlade disse miljøer. Netop dette fokus på, hvad der sker efter en exit fra en højreekstremistisk gruppe, bidrager til en offentlig debat, der på trods af et stort fokus på antiradikalisering ikke indeholder meget information om de personlige og sociale problemer, der kan opstå, når en person forlader en gruppe, der har haft så stor indflydelse på deres livssyn, ageren og dagligdagsstruktur. Den tematik, som debatten om antiradikalisering tager udgangspunkt i, er som nævnt tidligere ikke højrefløjsekstremisme, men derimod ofte salafistiske grupper, der som en særlig retning indenfor sunni-islam søger at vende tilbage til en levemåde, der afspejler profeten Muhammeds. Antropologen Christian Suhr har lavet feltarbejde i det århusianske salafistiske miljø, et felt, der i skrivende stund er genstand for mange spekulationer og formod-

ninger, og hans deltagelse i Den Antropologiske Vinkels temaaften er derfor særdeles relevant.

Religiøs renselse i rockerborgen

Christian Suhr er adjunkt på Antropologi på Aarhus Universitet og har lavet feltarbejde i Gellerup både med fokus på åndeudrivelser indenfor islam samt på den gruppe af unge salafistiske mænd, som aftenens oplæg bygger på. "Jeg har valgt at starte med mine konklusioner for at være sikker på, vi når dem" starter han og smider syv konklusioner op på projektoren, hvor et par enkelte lyder: "Sameksistens er mulig, Halal-hippierne havde ret, det er muligt at forstå." Publikum griner stille, sikkert både af sætningernes tydelige humoristiske klang, men også af det selvironiske og grænsende til stereotype billede af den akademiske humanist, som Suhr maler. Han starter, i tråd med Tina Wilchen Christensen, med at tage afstand fra begrebet radikaliserings - så er tonen sat, og Christian Suhr starter for alvor sit oplæg.

I 2010 laver Suhr feltarbejde hos en gruppe unge mænd, der går og rydder op i en gammel rockerborg. Her blandt meterhøje pigtrådshegn og hvad der ligner torturkamre, vil de gerne etablere et muslimsk ungdomscenter, hvor de kan dyrke deres tro og have mulighed for at komme væk fra det danske samfund. Mange af de unge mænd kommer

fra familier, hvor forældrene har været traumatiseret af krige i Mellemøsten, og nogle har en fortid indenfor bandemiljøet i Gellerup med i bagagen. De opfatter alle sammen sig selv som værende 'rever-titter', som først for nylig er vendt tilbage til islam. At vælge salafi-islam medfører en total omvæltning af hverdagens rutiner, fortæller Suhr. De fem daglige bønner inkluderes naturligt i dagens gøremål, men også øget skægvekst, nye spisevaner, udskiftning af deres garderobe og en grundig gennemgang af indholdet på deres iPods er en del af overgangen til et liv som salafi-muslim, der for de unge mænd er en måde at komme væk fra bandemiljøet og leve et renere liv. I den forbindelse bliver arbejdet med rockerborgen mere end bare oprydningen og klargøringen til et muslimsk ungdomscenter. Pigtråden og torturkammeret er et symbol på de elementer i det danske samfund, de unge mænd anser som korrupte og kritisable, og ved rent bogstaveligt at bryde dem ned og opføre et muslimsk center her i stedet, bliver dette en del af mændenes religiøse renselsesproces. Rockerborgen bliver dog forladt igen, fortæller Christian Suhr, og det muslimske ungdomscenter bliver grundlagt sammen med den nye moské på Grimhøjvej 7.

Da de unge begynder at praktisere deres religion mere intensivt, opdager de, at der ikke er meget

plads til religion i den danske folkeskole. Det er ikke kun fra eleverne, at de unge mænd oplever reaktioner på deres nyfundne religion. Suhr fortæller ved hjælp af lange citater fra sine informanter, hvordan en gymnasielærer reagerer på gruppens brug af den muslimske hilsen *as-salamu alaykum*, der på dansk betyder 'fred være med dig'. Efter at have forsøgt at indføre et forbud imod brugen af denne hilsen, råber læreren angiveligt, at de ikke tilegner sig det danske skolesystem, når de hilser sådan på hinanden, og at man simpelthen ikke må bruge sådan en speciel hilsen i skolen. Læreren udbrud har dog ikke den ønskede effekt. De ikke-muslimske elever i klassen protesterer og tager de unge mænds parti, og citaterne fortæller, at lysten til at dyrke deres religion styrkes efter lærerens udbrud. Suhr fortæller, at han som sådan godt forstår lærerens pointe, der højst sandsynligt bunder i en frygt for, at denne hilsen vil kunne ekskludere de andre elever. Hans voldsomme reaktion ender dog med, at de unge mænd ser tilbage på episoden som en sejr og konkluderer, at de må være på rette vej.

Hjernevask i folkeskolen

Begrebet "hjernevask" dukker af og til op i sammenhæng med ordet radikaliserings. Som et forsøg på at forstå hvorfor unge mænd, opvokset i vestlige samfund, begår terrorangreb i egne lande, lyder forklaringen nogle gange, at disse mænd er blevet hjernevasket i radikaliserende miljøer, hvor Grimhøjmoskéen i Gellerup er et ofte brugt eksempel. Christian Suhrs informanter fortæller også om eksempler på hjernevask i deres nærmiljø, men ikke i moskéerne. De unge mænd fortæller, at hele det danske uddannelsessystem forsøger at lære eleverne en særlig måde at

tænke på, at indlære dem særlige værdier og et bestemt syn på verden. Det ser Suhrs informanter som et slør, der dækker over sandheden. I folkeskolen lærer de, hvordan mennesket er i fokus, og at der kun skal stræbes efter at opfylde menneskets behov og ønsker. Det syn går igen i det danske demokrati, hvor mennesket bestemmer, hvem der skal sidde ved magten og indrette samfundet, så de menneskelige behov opfyldes. De unge salafister føler ikke, der er plads til deres verdenssyn, hvor det er Allah, der er i fokus, ikke det enkelte individ. De skal også i skolen assimileres og vælge deres forståelse fra og inkorporere de danske værdier. De føler sig hjernevasket af det danske skolesystem, men mener, at de takket være salafi-islam lærer at fjerne det slør over sandheden, som folkeskolen lægger ud. Han tilføjer dog, at selvom de udtrykker en voldsom kritik af demokratiet, har han observeret meget demokratiske praksisser i det muslimske ungdomscenter, hvor lederen eksempelvis udnævnes af flertallet.

Suhr fortæller, at han igennem sit feltarbejde hos disse unge mænd blev både overrasket og foruroliget over deres kritiske syn på det danske samfund. Men de samme mænd har igennem deres tro faktisk formået at blive netop de mønsterbrydere, som politikerne efterspørger, og har formået at bryde helt med det kriminelle miljø. Dette brud har dog paradoksalt nok også medført en utrolig kritisk forståelse af det danske samfund. Suhr giver Tina Wilchen Christensen ret i, at radikaliserings ikke sker i et socialt vakuum eller i et parallelsamfund, men at der er flere aspekter, der spiller ind, og at det netop er vigtigt at medtage alle disse, når vi snakker om radikaliserings i den offentlige debat.

Christian Suhr har med sit oplæg givet en indsigt i en af de grupper, som debatten handler om, og han giver stemme til de drenge, som politikerne står i kø for at fordømme. Suhr fortæller, at selvom vi ikke er enige, selvom vi tager afstand fra ekstremistiske grupperes handlinger, kan det stadig lade sig gøre at forstå deres tankegang – og denne forståelse er nødvendig. Som han konkluderede allerede i begyndelsen af sit oplæg, så er det nemlig muligt at leve i sameksistens, også med grupper, der har en markant anderledes forståelse af verden og det samfund, som vi lever i. Suhr argumenterer for, at vi godt kan skabe en fælles forståelsesramme med det salafistiske miljø, og det

er både hans oplæg denne aften samt hans skrevne bidrag i de offentlige medier et forsøg på at påpege. Wilchen Christensens arbejde med tidligere højreekstremistiske mennesker giver på samme måde et indblik i de identitetsmæssige og moralske problemer, som møder dem udenfor miljøet. Tina Wilchen Christensen forsøger igennem sit arbejde også at gøre det muligt at forstå grundene, som individer har til at gå ind i højreekstremistiske grupper, samt den udfordring, der møder dem, når de kommer ud af miljøet. Netop hendes fokus på tiden efter et brud med et ekstremistisk miljø mangler i den offentlige debat.

Debatten om radikaliserings, dens processer og aktører er stadig eksisterende i skrivende stund, hvilket gør Suhr og Wilchen Christensens pointer fra denne aften endnu mere aktuelle. Netop fordi medierne til stadighed bruger radikaliseringsbegrebet, er det vigtigt at tage de to taleres pointer med videre. Radikaliserings er ikke kun noget, som hænger sammen med bestemte individuelle karaktertræk, men bør heller ikke ses som udelukkende en konsekvens af bestemte samfundsmæssige strømninger. Hvis vi skal forsøge at forstå begrebet i sin helhed, må vi kigge på de sociale dynamikker i gruppen, forstå gruppens ideologi, forsøge at sætte os ind i deres perspektiv på verden og den kontekst, denne forståelse er opstået i. I efterdønningerne på endnu et terrorangreb på europæisk jord er det endnu vigtigere at have en mere nuanceret tilgang til begrebet radikaliserings og til de mennesker, som begrebet forsøger at beskrive. ■

Forslag til videre læsning:

Suhr, Christian 2015: "Brainwashed at School? Deprogramming the Secular among Young Neo-Orthodox Muslims in Denmark" I *Making European Muslims: Religious Socialization Among Young Muslims in Scandinavia and Western Europe* red. Mark Sedgwick. New York: Routledge
Christensen, Tina Wilchen 2015: *A Question of Participation – Disengagement from the Extremist Right: A case study from Sweden*. Roskilde Universitet

STINE HASLUND JÖNSSON ER EN DEL AF ARBEJDSGRUPPEN BAG DEN ANTROPOLOGISKE VINKEL OG SKRIVER SPECIALE PÅ ANTROPOLOGI PÅ AARHUS UNIVERSITET I SAMARBEJDE MED FORSKNINGSGRUPPEN RADISCAN, DER UNDERSØGER RADIKALISERING I SKANDINAVIEN.